

Posudek vedoucího práce

Ondřej Zeman, *Mezi Šeólem a Hádem: Proměny konceptu podsvětí mezi Hebrejskou Biblí a Septuagintou*, bakalářská práce předložená na katedře Starého zákona ETF UK dne 28.6. 2021, 50 stran.

I. Shrnutí práce

Práce Ondřeje Zemana (dále autor) sleduje pohyb denotačního a konotačního pole termínů pro podsvětí, k němuž dochází mezi Hebrejskou biblí (dále HB), která pro ně používá termín *šeól*, a Septuagintou (dále LXX), která pro ně zpravidla používá termín *hádés*. Jak sám autor pregnantně formuluje „... Židé začali používat pro označení *svého* podsvětí tohoto řeckého pojmenování. Cílem této práce bude zjistit, co přesně tato změna obnáší.“ (s. 9)

V první kapitole se zabývá etymologií slova *šeól* a specifikací jeho denotací a konotací.

Prochází návrhy na etymologii jména, odmítá lákavou hypotézu Daniela Arnauda o možném náboženském pozadí termínu v Emaru 2. tis. př. n. l. (s.12) a končí konstatováním, že kořeny názvu *šeól* prostě s určitostí neznáme. Konstatuje vyšší výskyt slova v poetických textech. Jak *šeól* funguje na úrovni kanonické Bible? Podle autora víme pouze to, že se do něj sestupuje, že je to zpravidla sestup nečekaný a tragický (na rozdíl od smrti v „sytosti dnů“ u praotců nebo králů, po níž je člověk „připojen ke svým otcům“), že jej obývají *refajim*, (doložení např. v textech z Ugaritu, s.18, a v řečtině uvádění značně rozkolísané: od *bezbožných* přes *lékaře*, *obry* až po *vládce země*, s. 33), opakovaně však zdůrazňuje, že nejde o plnohodnotnou formu posmrtné existence. Do jisté míry je *šeól* prostorovým protikladem nebe, mnohem více je však časovým a statutárním protikladem života. Jak plyne z paralelismů, v nichž se *šeól* objevuje, jeho význam se blíží termínům pro jámu, studnu, zánik apod.

Ve druhé kapitole autor zkoumá konotace a denotace slova *hádés* (etymologicky snad „nevídaný“) v jeho domácím řeckém prostředí. Upozorňuje, že v předplatónském pojetí se o duši výslovně hovoří právě až v souvislosti s tím, že opouští tělo. V její poslední pouti přes řeku Styx nehrál původě *hádés* žádnou roli, později však jeho význam stoupá a on přebírá funkce sousedního Tartaru (jenž se ozve v Př 30,16 a Jb 41,24). Ač není jasné, zda byl odpočátku představován jako bůh, v pozdějších dobách je personifikován a splývá s Hermem (26). V elesinských mystériích pak hraje hlavní zápornou roli únosce Persefony do podsvětí.

Ve třetí kapitole se zastavuje u konkrétních textů jednak prosebného Žalmu 88, který je tématicky situován na rozhraní života a smrti, jednak případům, kdy je ekvivalence *šeólu* a *hádu* porušena. Pozoruhodné je srovnání překladů takřka totožných Ž 18 a 2S 22. Autor formuluje tendenci od *metaforiky znehybnění* v HB k *metaforice bolesti* v LXX. Zatímco 2S 22 v HB se hovoří o *provazech Šeólu*, LXX mluví o *provazech smrti*. V Ž 18 je výslovně zmíněn *šeól / hádés*. Tam, kde je v LXX termínu *hádés* použito navc, aniž by HB obsahovala *šeól*, jde o interpretující synekdochu smrti, často použitou proto, aby ještě podtrhla Hospodinovu zachraňující moc i odtud člověka zachránit (takto v případě Jb 38,17).

V poslední kapitole autor vyhodnocuje svůj nále. Mezi oběma termíny shledává řadu religionistických paralel. Vzhledem k tomu, že HB nepočítá z možností návratu ze smrti do života, je ve svém celku *šeól* vnímán negativněji než *hádés*. „Šeól oponuje životu, ne Bohu“, jemuž je nakonec také podřízen (s. 45). Inkulturačně flexibilnější jsou podle autora hlavně Spisy. Autor to vysvětluje jejich menší kanonickou závazností („nebyly brány natolik vážně“, s. 47)

II. Hodnocení věcné

Práce je metodicky i badatelsky zdařilým počinem. Autor v ní postupuje střízlivě a ukázněně. Šeól nejprve lokalizuje pomocí sloves, která se s ním pojí, potom pomocí paralelismů, v nichž se objevuje. V případě řeckého *hádu* se autor opírá spíše o sekundární literaturu, klíčová místa ale dokládá z děl Homérových i pozdějších. Vzhledem k tomu, že hebrejská poezie osciluje mezi paralelismem synonymním a syntetickým, nejsou paralely s *hádem* v LXX hned přímočarou ekvivavelncí *šeólu*. Přesto je pozornost věnovaná paralelismům projevem poučeného přístupu k hebrejským poetickým textům.

Bylo by sice možné namítnout, zda mezi srovnávané texty nemělo být zahrnuto také třeba dílo Josepha Flavia či Filóna Alexandrijského. Podobně by bylo možné ptát se, zda nešlo lexikální záběr práce rozšířit o řecký hebraismus *gehena*, vyskytující se v Novém zákoně. Autor ale tuto výtku může odvrátit tvrzením, že mu jde o *první setkání HB s helénismem*, jak jej v posledních staletích *před* našim letopočtem zachycuje LXX, a nikoli o další etapy helénizovaného židovství, jak je dosvědčují návržení autoři.

Spíše formulačně lze upřesnit: Tam, kde autor pracuje s paralelismem, nejde o „další možná označení pro Šeól“ (s. 19). Spíše je to tak, že pomocí použitého paralelismu poznáváme nějaký aspekt Šeólu.

Je škoda, že v rozboru Př 30,15n (42) autor neuvádí tak jako v jiných případech hebrejský originál, nýbrž pracuje jen s verzí LXX, která se od HB značně odlišuje. Ochudil se tak o možnost přistihnout autora LXX při tvůrčím činu rozbití číselné gradace („dvě dcery ... tři věci ... čtyři neřeknou ...“) a její nahrazení neméně poetickým paralelismem ("Hádés -- láska ženy // Tartaros -- země nenaplněná vodou = jsou jak voda a oheň nezastavitelní").

III. Hodnocení formální

Práce je napsaná přesným a ukázněným jazykem. Obsahuje všechny náležitosti univerzitní kvalifikační práce. Příkladná je důslednost, s jakou v celé práci přepisuje hebrejské a řecké termíny (pode normy SBL). Kázeň, s níž se drží svého tématu, autorovi někdy zabránil v rozsáhlejší textověkritické spekulaci. Např. u výkladu Ž 88,7, kde rozdíl mezi HB *bi-mcolot* (v hlubinách) a LXX *en skia thanatou* (ve stínu smrti) předpokládá hebrejské *be-cal mavet*, by se přímo nabízela rozsáhlejší zobecňující úvaha o vzájemném vztahu HB a LXX. Totéž platí o srovnání Ž18 a 2S 22, kde v LXX v. 6 žalm nahrazuje *šeól* smrtí.

IV. Závěr

Přes drobné kritické výhrady je práce *Mezi Šeólem a Hádem* vysoce nadprůměrnou prací, která své téma zpracovává způsobem (samozřejmě práce se starověkými jazyky, slušná orientace v relevantní cizojazyčné sekundární literatuře, ukázněná metodika), který s přehledem splňuje požadavky kladené na bakalářskou práci. Při úvahách o hodnocení práce doporučuji vycházet od stupně výtečně (A).

Doc. Petr Sláma, Ph.D., vedoucí práce
26.7. 2021